

BESSELINK IN HENGELO

(Een kwartierstaatje en de splitsing van een Horig Goed)

Door Jarich Renema, Naberlaan 19, 3571 ZH Utrecht.

Op de genealogische adviesdag, 11 mei jl. in Utrecht, mochten wij tot de bemanning behoren van de Achterhoek-stand, een gezamenlijke activiteit van de NGV-afdeling; Achterhoek, de Werkgroep Boerderijonderzoek van De Graafschap en (korthedshalve) het OTGB. Daar werd een van mijn collega's benaderd met de vraag wat hij aan moest met zijn Besselink-probleem, dat dreigde uit te draaien op een "vastloper". Zonder op te zien wees de collega op zijn buurman en zei dat die buurman "alles wist van Besselink". Die buurman was schrijver dezes. Als dat waar was, zou dat een tref zijn voor de vragensteller. Als je weet hoeveel verschillende erven Besselink er waren in de Achterhoek, hoeveel verschillende families daar gewoond hebben en hoe weinig je zelf van al die Besselinks nog maar weet, dan zou je verwachten dat de bluf een snel door te prikken ballonnetje was. Maar neen, de namen hadden iets bekends en het vermoeden was dat er althans een stapje voorwaarts gezet kon worden. Dus adressen uitgewisseld, en het huiswerk kon beginnen. Het stapje werd een flinke schrede. Laten we zeggen: een schrede met één been. Waarom dan niet het materiaal ook bewerkt voor het OTGB? Dan is het andere been er weer bij getrokken en kun je echt van een stap spreken.

Ingetrouwde en nieuwe pachters.

Hoe het nu zat met de ouders van Willem Besselink, was dus de vraag. Bij zijn huwelijk, Hengelo 1743, was Willem Besselink de zoon van Hendrik Schooltink. Die Hendrik Schooltink was dan weer in 1710 getrouwd met Hendersken Besselink, dochter van Garrit Hoegen. Verwarrend allemaal, die verschillende namen!

Verwarrend ook dat Hendersken in het gereformeerde doopregister van Hengelo staat, terwijl je weet dat Willem Besselink en ook de Schooltinks vóór hem Rooms Katholiek zijn. En toch is dat het geval:

op 18.9.1681 is Hendersken gedoopt als dochter van Gerrit op Besselinck. Waren die Besselincks dan eerder gereformeerd? Waarschijnlijk niet. Ze zullen tot die verborgen katholieken behoord hebben die het verkeerde doopwater altijd nog beter vonden dan geen doop, maar die meteen weer naar de RK-ritus terugkeerden als er een pastoor beschikbaar was. Daarvan zijn er in de DTB van Hengelo wel meer voorbeelden aan te wijzen. Ingeschreven staan in een doopregister had zo zijn voordelen, als je later moest bewijzen dat je bestond. Bij een erfenis of zo.

Uit de hierboven gegeven feiten leidt de oplettende lezer natuurlijk meteen af dat Willem de naam Besselink droeg omdat hij op dat erve geboren was. Vader Hendrik Schooltink is er inderdaad ingetrouwd.

Hoe dat met die Gerrit op Besselink zit, die ook Gerrit Hoegen heet, lijkt wel duidelijk te worden als we de volgende ondertrouw acte (Hengelo) van 21.2.1692 bekijken: Reijnt Boeijnck, sone van Arent Boeijnck met Grietien Besselijcks, n. wed. van zal. Gerrit Hoegen, beide uit Hengelo.

Aha, denkt nu de gretige leerling, dan zal Gerrit Hoegen, wiens vrouw immers Besselink heet, op zijn beurt ook op dat erve zijn ingetrouwd. Maar neen, dat ligt weer een beetje anders. Grietjen, van wie we hier de afkomst zullen presenteren, behoort wel tot de eigenaarsfamilie, doch het erve Besselink is een tijdlang aan anderen verpacht. Haar vader Albert Besselink was bouwman op Hemmekink onder Zelhem. Zelf is ze vermoedelijk bij haar huwelijk met Garrit Hoegen weer op het familiebezit getrokken. Dat we hun huwelijk niet kunnen vinden komt ongetwijfeld omdat ze te Zelhem trouwden, en van die plaats zijn de trouwregisters tot zelfs 1772 niet bewaard gebleven.

Na deze inleiding kunnen we het kwartierstaatje aanvangen.

Kwartierstaat van Grietjen Besselink.

1. Grietjen Besselink, tr(l) voor 1671 Gerrit Hoegen. Bouwlieden op Besselinck.

Tenminste kinderen, gedoopt Geref. Hengelo: Henrick (1671), Herman (1679), Hendersken (1681) en verder Maria (niet aangetroffen). Eventuele andere kinderen kunnen gedoopt zijn door rondreizende pastoors.

Grietjen otr(2) Hengelo 21.2.1692 Reijnt Boeijnck, s v Arent Boeijnck.

2. Albert Besselinck, bouwman op Hemmekinck (Zelhem), overl 1661/67, tr

3. Huge Rerinc, overl 1667/84

Kinderen: Jan, Henrick en Grietien (no. 1).

Albert en Huge (Hugo, Huijge) worden samen genoemd in het Protocol van Opdrachten en Kentenissen van het Landdrostambt Zutphen -hierna af te korten als P(LDAZ)- dd 7.5.1633 en 27.3.1658. Albert wordt ook genoemd dd 22.7.1656 en 16.7.1658. Uit P(LDAZ) 13.12.1684 blijkt dat het echtpaar op 27.12.1661 nog een lening aanging, terwijl Huijge in P(LDAZ) 14.11.1667 weduwe is van Albert Besselincks, gewesen bouwman op Hemmekinck.

4. Hendrick Swavinck alias Besselinck, bouwman op Besselinck, overl 1625/30.

5. Lijse Jansen Besselinck, overl. in/voor 1658.

Hendrik en Elisabeth/Lisken worden in acten in P(LDAZ) genoemd op 25.5.1619 en 28.1.1621 bij grondtransacties onder Zelhem.

Uit de verdelingsacte in P(LDAZ) dd 27.3.1658 blijkt dat er tenminste de volgende kinderen waren: wijlen Reint Besselinck (weduwe Enneken wordt geassisteerd door zoon Derck Besselinck), Derck Besselinck den ouden (hvr Mechtelt), Albert Besselinck (hvr Huijge) (zie 2+3), Frerick Besselinck (hvr Aeltien), Evert Besselinck (hvr Aeltien), Hilleken (met echtgenoot Derck Wentinck) en wijlen Richolt Besselinck (die kinderen heeft nagelaten).

6. Johan Rerinc, overl. in/voor 1633, tr

7. Grietjen "Rerincs".

- Grietien Rerincs komt als weduwe van Johan Rerinc met dochter Hugo (= 3) en schoonzoon voor in P(LDAZ) 7.5.1633. Er zijn ook kinderen Hendrick, Geesken en Elsen Rerincs. Ze verkopen het Wicherdinx Maetgen in de Winckelshoek onder Zelhem.

10. Jan Besselinck, geb ca 1520±10, trouwt de dochter van Frerick Hamminck.

Jan had kinderen Albert, Johan (alias blinde Hans) en Lijse (= 5).

20. Rijckman (Rijckwijn) Besselinck, geboren vóór 1500.

21. Wisse Addincks.

Uit het huwelijk van Rijckman en Wisse zijn zeven kinderen bekend: Jan (no. 10), Henrick, Aelbert, Derck, Lisken, Willemken en Aeltien. (De volgorde zegt niet alles over de anciënniteit, omdat in de getuigenverklaringen waaruit de namen blijken de zonen altijd vóór de dochters worden genoemd.)

De strijd om het erve Besselinck.

Tijnsgoed.

Het erve Besselinck is gelegen op Het Gooij onder Hengelo nabij de grens van de kerspelen Hengelo en Zelhem. Het was aanvankelijk een horig goed, behorende in de Hof van Hengelo. In 1438 kochten Albert, de toenmalige "horige naar den Goede Besselinck" en zijn vrouw Wendele het erve vrij van Hertog Arnolt van Gelre; het werd omgezet in een tijnsgoed, Arnolt heeft in die tijd veel meer goederen vrijgemaakt, want hij had geld nodig.

Bij de visitatie van de horige goederen in 1557 toonde Rijckwijn Besselinck het bewijs van deze vrijmaking. Aangezien bleek dat hij ook braaf zijn tijnsen betaald had, viel er van hem geen extra geld te plukken, want daartoe was deze visitatie natuurlijk opgezet.

Rijckman was ongetwijfeld een afstammeling van bovengenoemde Albert, doch een kloof van meer dan een eeuw maakt het ondoenlijk te raden naar de tussenliggende personen. Rijckman werd opgevolgd door zijn zoon Jan Besselinck. Dat weten we uit de processen die naderhand gevoerd zijn om erve Besselinck. Uit die processen komt ook de informatie dat Jan's zoon Albert de boer van Besselinck was in de "kwade jaren" of "trubbeljaren". Die zijn zo spreekwoordelijk geworden in de

annalen van de Graafschap dat jaartallen overbodig waren. Het gaat om de periode in de Tachtigjarige oorlog waarin er in het Achterhoekse nogal heen-en-weer gevochten is tussen de Spaanse en de Staatse troepen. Ruwweg 1580-1590 dus, doch eigenlijk was het in de gehele periode van 1572-1600 niet best. Tijdens het dieptepunt van deze periode waren hele dorpen ontvolkt: de bewoners hielden zich schuil in de moerassen of vluchtten naar de steden. Albert hield zich onder meer te Zieuwent schuil, en kwam uiteindelijk in Doesburg terecht, waar hij ook moest voorzien in het onderhoud van veel familieleden die door de oorlogshandelingen hun kostwinners waren kwijtgeraakt. Op een noodlottige dag werd hij door soldaten doodgeschoten toen hij een voerrogge van het Ickinck in Hengelo wilde transportereren naar zijn toevluchtsoord. Zijn weduwe Mechtelt Bettinck, die de

eigendom van Ickinck had ingebracht, hertrouwde in Doetinchem met Frerick Harties. Zij kregen een dochter Hilleken. Frerick ging zich overigens Besselinck noemen. Zoiets heeft wel eens een politiek doel: het onderstreept je aanspraken op het erfdeel. Datzelfde zien we later in de familie van Albert's dochter Janna. Die trouwde Warner Warninck uit Zelhem; hun zoon Albert noemde zich later ook graag Besselinck.

Toen het op het platteland tegen het einde van de zestiende eeuw wat veiliger werd ging Alberts zuster Lijse met haar man Henrick Swavinck weer op Besselinck wonen. Henrick ging daardoor natuurlijk ook Besselinck heten. Lijse's broer Hans, blind geboren, woonde bij het gezin, en heeft ondanks zijn handicap altijd volop meegewerkt op de boerderij. Frerick en Mechtelt bleven in Doetinchem wonen.

Inmiddels was het tijnsregister in de trubbeljaren niet goed bijgehouden. Het boek van de periode 1549/63 noemt Rijckwijn. In dat van 1583/96 staat: "*nu Johan Besselinck tho Hengel*". En een compilatie van later tijd somt ongedateerd de volgende trits op: "*Nu Johan Besselinck toe Hengeloe, nu Frerick Besselinck, nu Werner Werninck van de Saalweer ende derdendeel inges. Ao. 1629.*"

Het register heeft Albert helemaal gemist en Johan kan net zo goed nog Rijckman's zoon zijn als Blinde Hans. De inschrijving van Frerick Besselinck is een uitvloeisel van de overeenkomst die op 15.11.1601 tussen de erven werd gemaakt. Er was ruzie ontstaan tussen Frerick en de anderen, waarschijnlijk over de vraag wie nu eigenlijk de gerechte tijnspllichtige was. Dat werd nu opgelost met een soort scheiding. Frerick en Mechtelt kregen huis en hof met een derde van de grond, en gingen de jaarlijkse tijns betalen, terwijl Hendrik met zijn vrouw en zwager de andere twee delen gingen gebruiken, en zouden opdraaien voor de andere lasten. Deze overeenkomst gold voorlopig tot de kinderen van Albert mondig zouden zijn, doch werd in 1630 definitief. We mogen dus veronderstellen dat op zijn laatst in het begin van de zeventiende eeuw een tweede huis op het grondgebied van Besselinck is gekomen.

Voorkinderen van Rijckman?

Het bleef niet rustig rond Besselinck. Ene Henrick Boem (Bohm) uit Vorden ging in 1612/14 procederen tegen Hendrick en Frerick Besselinck. Henrick Boem was getrouwd met Jenneken, de dochter van wijlen Jan ter Hoerne (Vorden) en diens vrouw Anna. Deze Anna, ook al voor de kwade jaren overleden, zou Besselinck geheten hebben en een dochter zijn van Rijckman uit diens eerdere huwelijk met een vrouw genaamd Tege. Anna zou ook nog een broer Herbert gehad hebben, die op de Poel woonde nabij Besselinck. Na het overlijden van Tege was Rijckman hertrouwd met Wisse Addincks zonder de kinderen af te goeden met hun rechtmatige helft van het erve. Daarom eiste Henrick Boem nu Jenneken's gerechte vierdepart van Besselinck op. De beide gedaagde Besselincks hebben duchtig van zich afgeslagen, overigens niet zonder eerst even fijntjes te hebben opgemerkt dat zij zich niet alléén aangesproken voelden. De rechthebbenden van Erve Besselinck waren namelijk behalve Henrick en Frerick Besselinck ook Johan Besselinck wonende op Besselinck en Warner Warninck te Zelhem. Johan Besselinck is "**Blinde Hans**".

De juistheid van Boem's beweringen kunnen we niet goed beoordelen. De uitspraak in het geding is niet bewaard gebleven. Wel is het duidelijk dat de partijen grof geschut gebruikten. De getuigen van Boem waren volgens de advocaat van de Besselincks indien niet seniel dan toch minstens hoeren en bedelaars, terwijl de zielen van de Besselincks volgens Boems "bediende" vanwege hun hardvochtige

en onchristelijke opstelling tot in der eeuwigheid zouden moeten branden. Het is onduidelijk of Boem zijn proces heeft gewonnen. Het lijkt van niet, want in het hierna volgende proces is nog steeds sprake van de boven al genoemde dieldeling van de erfenis.

De erfenis van Blinde Hans.

Als Johan Besselinck alias Blinde Hans overlijdt zou zijn nalatenschap wel gelijk verdeeld worden over Lijse en de erven van Albert. Althans, daarop rekende Warner Warninck. Doch hij grijpt er naast. Al bij zijn leven, in 1625, heeft Hans alles geschonken aan Henrick en Lijse, in ruil voor "*verpleging en een eerlijke begraffenisse*", zoals dat dan heet. Daar is Warner niet blij mee: na Hans' dood doet hij Lijse, inmiddels weduwe geworden, een proces aan. Was Hans' *donatio inter vivos* wel vrijwillig geweest?

Het is niet de eerste keer dat Warner in de slag gaat. Zoals we in het Kondschapenboek van de stad Doetinchem (490) kunnen lezen heeft hij op 2.7.1622 een aantal getuigen laten ondervragen over wat er in het huwelijkscontract van Hilleken Harties had gestaan, de dochter van Frerick Harties alias Besselinck. Het ging om de vraag of het leengoed de Ickinck, dat Hilleken bij haar huwelijk met Arndt in de Molle (vóór 1617) was gegeven, bij het overlijden van de ouders ja of nee weer in de boedel moest worden ingebracht. Want Warner lette goed op zijn rechten.

Wat de eiser nu met Hans' overlijden wil is dat diens gedeelte in "sijdval" aan hem vervalt, zoals hij ook verwacht dat straks het derdepart van de Swavincks weer verenigd wordt met het hoofdgebouw ("saelstede") waarop de tijnsplacht rust. De eenheid van het tijnsgoed moet immers hersteld worden! Een en ander uiteraard tegen afgoeding, maar wel leidende tot een meer dan levenskrachtig bedrijf. De hele geschiedenis wordt bij het proces opgehaald. De tragische dood van Albert, het blijmoedige gescharrel op Besselinck van Blinde Hans, en nog veel meer. De aloude ondeelbaarheid van het horige goed en later het tijnsgoed speelt een grote rol. Maar helaas, Lijse's partij weet minstens zoveel bewijzen op te voeren van zulke goederen die inmiddels wèl zijn opgesplitst. De middeleeuwen zijn voorbij!

In het verpondingskohier van ca. 1649 zien we dat Besselinck nog steeds in tweeën gedeeld is. Alleen zijn de helften nu ongeveer gelijk, althans in belastingaanslag. Het lijkt wel alsof er uit het proces een soort compromis is voortgekomen: Hans' nalatenschap wel gedeeld, doch de helften van het erve niet herenigd. Wel zijn beide helften op zich ongeveer even belangrijk als de andere grote boerderijen uit de omgeving. Twee levensvatbare bedrijven!

De Warninck-helft behoort in 1649 aan Warner's erfgenamen Albert Warninck en Geurt van der Weij. Albert, die zich ook Besselinck noemt, is ook de gebruiker van deze helft, al blijkt hij tevens luitenant te zijn in het leger van de Prins van Oranje, en al woont hij te Halle onder Zelhem. Hij moet wel een zetbaas gehad hebben.

De andere helft is van Lijse Besselinck en haar kinderen. De bouwman heet Albert, doch Albert wie? Niet Warninck, natuurlijk, want Lijse kon het bloed van de Warnincks wel drinken! Niet ook Besselinck op Hemmekinck, de no. 2 van voorgaande kwartierstaat. Neen, ampele studie van de DTB van Hengelo wijst sterk in de richting van een Albert Lansinck, die een tijdlang Albert op Grote Besselinck was, doch weldra zijn eindbestemming vond als Albert Jebbinck.

Tenslotte: hoe zat het met de logica van de benamingen Grote en Kleine Besselinck? Dat is vanaf de eerste splitsing, waarvan wij hier verslag gedaan hebben, onduidelijk gebleven. Dat heeft ook in de DTB nog wel eens een doorhaling opgeleverd.

Verantwoording: De inspiratie voor het bestuderen van de horige goederen in Hengelo en Vorden werd opgedaan tijdens een lezing van John Thoben over genealogische informatie uit tijnsregisters. Daarbij werd hetzelfde erve Besselinck als voorbeeld gebruikt.

Behalve van de in de tekst genoemde acten is gebruik gemaakt van de stukken van Civ. Proc.(LDAZ) no. 228 (H. Boem ca. H. en F. Besselinck, 1614) en van Civ. Proc. Hof van Gelderland 1633 no. 44 (Warner Warninck ca Lijse Besselinck c.s., 1633).